

Ten geleide

Het zal niemand ontgaan zijn dat dit jaar het begin van de Eerste Wereldoorlog herdacht wordt. Er verschenen treinladingen nieuwe boeken over het onderwerp. Vooral over ontstaan (Christopher Clark, *Sleepwalkers. How Europe went to war in 1914*) of hoe de oorlog de bevolking van een land verscheurde (Adam Hochschild, *To end all wars. How the First World War divided Britain*). Ook de schuldvraag kwam weer aan de orde (Max Hastings, *Catastrophe. Europe goes to war 1914* en Margaret MacMillan, *The road to 1914. The war that ended peace*). België is bij dit 100-jarig jubileum eveneens overspoeld met nieuwe boeken, waarbij geen geplette grashalm onbesproken bleef.

Cultuur, en dan met name literatuur, bleef daarbij echter onderbelicht. *Zacht Lawijd* wil met deze speciale aflevering laten zien hoe een aantal Vlaamse schrijvers hun houding in de oorlog bepaalde. Hun keuze was divers: streven naar scheiding tussen Vlaanderen en Wallonië; opgaan in een groot-Duits rijk, eventueel samen met Nederland; aansluiting bij Nederland; emancipatie van de Vlamingen binnen België.

De in deze aflevering besproken schrijvers blijken alle kleuren van dit spectrum te vertegenwoordigen. Ze penden hun vingers blauw door gedichten, proza en vooral ook veel opiniërende stukken te schrijven voor de dagen weekbladen die het rijkgeschakeerde krantenlandschap van die jaren bevolkten. Er werden veelvuldig nieuwe, elkaar te vuur en te zwaar bestrijdende bladen opgericht, zowel in België zelf, als in Le Havre (waarheen de Belgische regering was uitgeweken) en in Nederland (waar tal van schrijvers en opinieleiders hun toevlucht hadden gezocht). Het is daarnaast opvallend hoe gretig sommige Vlaamse én Nederlandse schrijvers in zee gingen met Duitse uitgevers die, mede in het kader van een *Flamenpolitik* die erop gericht was Vlaanderen uit België los te weken, als grote boze wolven de Vlaamse literatuur als biggetjes wilden verslinden.

Er waren nauwelijks Nederlandse schrijvers die zich – zoals Henry James uit protest tegen de Amerikaanse neutraliteitspolitiek zich liet naturaliseren tot Brits onderdaan – met de Belgen of de Vlamingen solidair betoonden, en als ze er al waren, hadden ze hun eigen agenda. Daardoor vormt België, dat door de Duitsers werd overweldigd, de hoofdmoot in dit nummer. Maar toch is ook Nederland in dit nummer vertegenwoordigd, dankzij bijdragen over de stroom Belgische vluchtelingen naar het Noorden, over Nederlandse kunstenaars die gemobiliseerd werden om de grens te bewaken, over intellectuelen die zich uitspraken over de Groot-Nederlandse gedachte en over pogingen van Duitse uitgevers om de Nederlandstalige literatuur voor hun karretje te spannen.

In dit themanummer over de Grote Oorlog wordt nog eens duidelijk hoe ongelooflijk ingewikkeld de politieke loyaliteiten in België verkaveld waren, en hoe de literaire wereld daarin positie koos. Tegelijkertijd waren de scherpe tegenstellingen in de jaren 14-18 minder zichtbaar, het land was tenslotte in oorlog en had een gemeenschappelijke vijand. Maar de wijze waarop over de oorlogsomstandigheden werd geschreven, bleek nog veel gevarieerder dan wij dachten, zoals blijkt uit de hier gepresenteerde artikelen over de frontpoëzie uit de loopgraven, de gedichten van naar het buitenland uitgeweken schrijvers, de dagboeken van de vele vluchtelingen, het journalistieke werk van de intellectuelen en niet te vergeten de correspondenties waarin auteurs, uitgevers en anderen zich verantwoordden ten opzichte van hun collega's, instanties of hun naasten.

Namens de redactie van *Zacht Lawijd*

Sjoerd van Faassen (eindredactie), Manu van der Aa, Hans Renders,
Jan Stuyck

Een Duitse zeppelin bombardeert Antwerpen in de nacht van 24 op 25 augustus 1914 [Nationaal Archief/Spaarnestad Photo]